

Дослідження вилучених видів відчуття у професійній діяльності менеджера

В статті наведені результати досліджень вилучених видів відчуття, які є складовою системного мислення і які найчастіше використовуються у пізнавальній діяльності менеджера. Встановлено, що вилучені види відчуття, перебуваючи між собою у відповідних співвідношеннях, мають позитивну вікову динаміку розвитку і, представляючи окремі елементи, знаходяться між собою в системних взаємозв'язках, за рахунок чого забезпечуються структурна цілісність і активність системи відчуття в межах загальної системи мислення.

Ключові слова: системний підхід, відчуття, структура, система, взаємозв'язки.

В статті приведені результати досліджень із'яятих видів відчуття, які є складовою системного мислення і які найчастіше використовуються у пізнавальній діяльності менеджера. Установлено, що із'яті види відчуття, перебуваючи між собою у відповідних співвідношеннях, мають позитивну вікову динаміку розвитку і, представляючи окремі елементи, знаходяться між собою в системних взаємозв'язках, за рахунок чого забезпечуються структурна цілісність і активність системи відчуття в межах загальної системи мислення.

Ключевые слова: системный подход, ощущение, структура, система, взаимосвязи.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.ст., у зв'язку зі зміною світоглядної парадигми, спостерігається підвищення активності використання в наукових дослідженнях системного підходу, як принципу пізнавальної та практичної діяльності [4,10,14]. Розвиток загальної теорії систем привів до розуміння того, що «система» – це поняття, яке є універсальним і для гуманітарних, і для природничих наук; системний підхід є універсальною концепцією, яка об'єднує інтереси багатьох наук [15]. Існування системи будь-якого походження, а також взаємодія між окремими системами, можливі за рахунок інформаційного обміну на всіх рівнях їх життєдіяльності на основі зміни інформаційного коду [11,16,17].

Оскільки психологія завжди формувалась і розвивалась на фоні багатьох інших суміжних наук, у взаємозв'язках з ними як онтологічно, так і гносеологічно, то цілком природно, що широке вико-

ристання системного підходу в зазначений період спостерігається також і в психології [2,3,9]. Історичні передумови та філософське обґрунтування системності в психології знайшли відображення в дослідженнях вітчизняних вчених-психологів: ідеї системного підходу простежуються у психологічній теорії діяльності [8,13]; в культурно-історичній теорії мислення [5]; в системній теорії відображення [7,12], в теорії функціональних систем [1,17]. Сучасні дослідження в психології вказують на те, що будь-яка психічна функція виникає на підставі синтезу зовнішньої (сенсорної) та внутрішньої інформації, яка приходить з центрів мотивації та пам'яті [6].

Сьогодні залишається актуальним розширення досліджень психологічних функцій на основі системного підходу, у тому числі і такої важливої психологічної функції, як відчуття, яка пов'язана з адаптацією людини до оточуючого середовища, є складовою частиною загальної пізнавальної функції, має велике значення в професійній діяльності людини, зокрема в професійній діяльності менеджера.

Проведені нами дослідження показали, що професійне мислення менеджера, як основна складова його професійної діяльності, є системним і відбувається на рівні: «*суб'єкт – система*» – «*об'єкт – система*» – «*система «об'єктів – систем»*». Первинною складовою «суб'єкта-системи» є психологічна функція відчуття, реалізація якої дозволяє досліджуваним менеджером системи зовнішнього світу моделювати на рівні головного мозку за допомогою вербальних і невербальних повідомлень, у вигляді таблиць, креслень, малюнків, просторових об'єктів.

Метою статті є дослідження структурно-системних особливостей вилучених видів відчуття, які є складовою системного мислення менеджера і які частіше всього використовуються менеджером в його професійній діяльності, при прийнятті рішень та формуванні цілей.

Виклад основного матеріалу досліджень. Дослідження проводились між менеджерами різних вікових груп; всього було обстежено 423 менеджери та студенти відповідного напрямку підготовки: перша вікова група (18-25 років) – студенти і молоді фахівці практично без досвіду роботи за фахом – 112 осіб (26,48%); друга вікова група (26-35 років) – фахівці з практичним досвідом роботи – 184 особи (43,50%); третя вікова група (36-50 років) – досвідчені менеджери з великим практичним досвідом роботи – 127 осіб (30,02%).

Проведення психологічного обстеження у вікових групах було направлено на визначення структурно-системних особли-

востей між вилученими видами відчуття за трьома напрямками: зорове відчуття (В1); тактильне відчуття (В2); слухове відчуття (В3).

Аналіз отриманих в процесі дослідження даних проводився на груповому та міжгруповому рівнях з використанням наступних математичних процедур обробки емпіричного матеріалу: аналіз показників варіаційної статистики (середнє значення, стандартна помилка, медіана, коефіцієнт варіації), кореляційний аналіз.

За результатами досліджень виявлені наступні характерні показники розвитку вилучених видів відчуття у трьох вікових групах, які відображені в табл. 1.

Таблиця 1

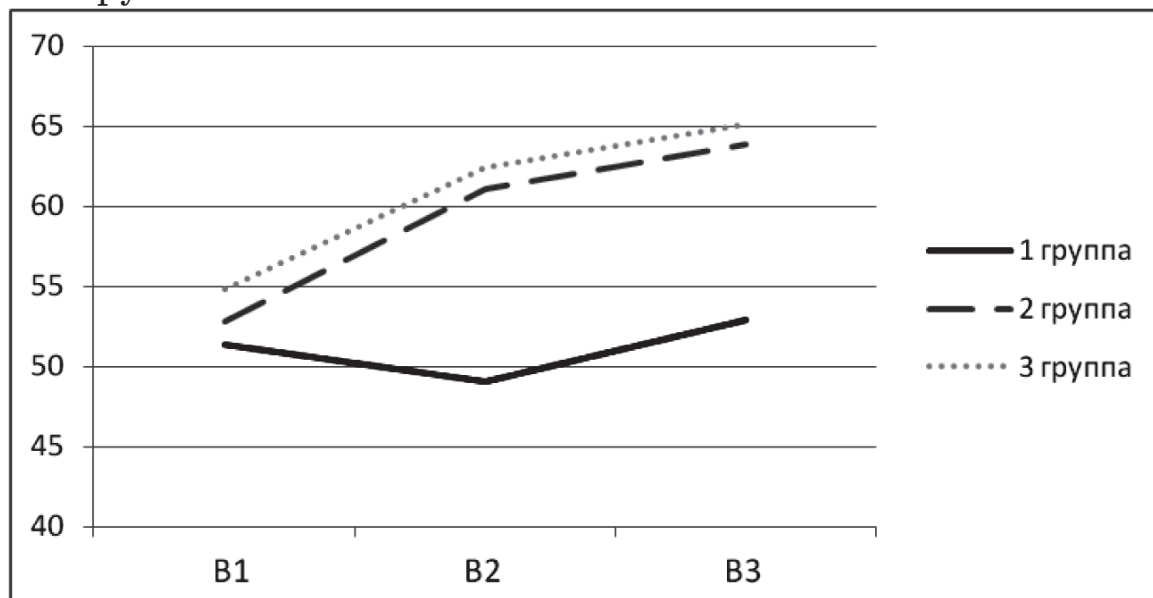
**Показники рівня розвитку окремих видів відчуття
у трьох вікових групах**

№/№ з/п	Умовний код	Види відчуттів	Вікова група	Середньостатистичні показники, %			
				Середнє значення	Стандартна помилка	Медіана	Коефіцієнт варіації
1	В1	Зорове	18–25 років	51,360	1,657	50	12,47
2			26–35 років	52,818	2,016	50	26,99
3			36–50 років	54,783	3,209	56,25	27,12
4	В2	Тактильне	18–25 років	49,094	2,609	50	15,05
5			26–35 років	61,055	1,901	56,26	22,01
6			36–50 років	62,402	1,588	56,25	23,17
7	В3	Слухове	18–25 років	52,861	1,985	56,25	12,33
8			26–35 років	63,900	1,670	62,6	18,48
9			36–50 років	65,080	3,321	62,50	23,90

Аналіз табличних даних показує, що величина стандартної помилки змінюється від 1,588 до 3,321%; медіана набуває значень від 50% до 62,6%; коефіцієнт варіації змінюється від 12,33% до 27,12%. Отримані дані говорять про високу достовір-

ність результатів досліджень при високому рівні урівноваженості початкових даних.

На рис. 1 представлений порівняльний графік змін виділених видів відчуття за середніми значеннями по усіх трьох вікових групах.

Рис. 1. Порівняльний графік змін вилучених видів відчуття за середніми значеннями

Примітка: перша група (1) – вікова група 18-25 років; друга група (2) – вікова група 26-35 років; третя група (3) – вікова група 36-50 років; В1 – зорове відчуття; В2 – тактильне відчуття; В3 – слухове відчуття.

Аналіз на міжгруповому рівні дозволяє констатувати, що найнижчі показники по усіх трьох вилучених видах відчуття (В1, В2, В3) спостерігаються в першій віковій групі (1) і складають 51,360%, 49,094%, 52,861% (відповідно); найвищі – в третій віковій групі (3) – 54,783%, 62,402%, 65,080%; показники видів відчуття в другій групі (2) займають середнє положення і складають 52,818%, 61,055%, 63,900%, наближаючись своїми значеннями до значень тих же модальностей відчуття в третій віковій групі (3). На рівні аналізу окремих видів відчуття видно, що: значення зорового відчуття (В1) в усіх трьох вікових групах близькі один до одного; значення тактильного (В2) і слухового відчуття (В3) найнижчі в першій віковій групі (1), в другій і третій вікових групах ці показники значно вищі. Всі види відчуття мають позитивну вікову динаміку розвитку, але найбільший рівень динаміки спостерігається при розвитку тактильного (В2) та слухового відчуття (В3) – 13,38%; і 12,212%; динаміка зорового відчуття складає лише 3,423%.

Підвищення рівня розвитку усіх трьох видів відчуття з віком підтверджує активне використання їх менеджером в професійній діяльності, при накопиченні відповідного досвіду.

У таблиці 2 представлені величини різниць X_i між тотожними вилученими видами відчуття V_i при міжгрупових значеннях.

Таблиця 2

**Величини різниць між тотожними
видученими видами відчуття при міжгрупових значеннях**

№/№ з/п	Видучені види відчуття		$X_i, \%$		
			X_1	X_2	X_3
1	V_i	Зорове відчуття	2,266	-1,501	-3,767
2		Тактильне відчуття	-8,237	-11,092	-2,845
3		Слухове відчуття	-7,619	-10,297	-2,678
4	Діапазон відхилень при міжгрупових значеннях		10,503	9,591	1,080

Примітка: X_1 – різниця між значеннями тотожних вилучених видів відчуття V_i , що відповідають першій (1) і другій (2) віковим групам; X_2 – різниця між значеннями тотожних виділених видів відчуття V_i , що відповідають першій (1) і третій (3) віковим групам; наприклад; X_3 – різниця між значеннями тотожних виділених видів відчуття V_i , що відповідають другій (2) і третій (3) віковим групам.

З аналізу слідує що величини різниць X_i між тотожними видами відчуття V_i відрізняються один від одного за абсолютною величиною і мають різну знакову спрямованість: позитивну або негативну. Зміна знакової спрямованості вказує на зміни співвідношень між величинами тотожних видів відчуття у різному віці, а отже – на характер вікової динаміки. Найвищий діапазон відхилень при міжгрупових значеннях спостерігається між даними першої (1) і другої (2) вікових груп (X_1) і складає 10,503%; найнижчий діапазон відхилень спостерігається між даними другої (2) і третьої (3) вікових груп (X_3) і складає 1,080%; діапазон відхилень між даними першої (1) і третьої (3) вікових груп (X_2), займаючи середнє положення і складаючи 9,591%, при цьому значно наближаються до значення (X_1). Найбільш активний розвиток вилучених видів відчуття спостерігається у віці 18-36 років; в подальшому вже накопичений досвід активно використовується менеджером.

У таблиці 3 наведено розрахункові величини різниці між різними видученими видами відчуттів при внутрігрупових значеннях.

Таблиця 3

Величини різниці H_i між різними вилученими видами відчуття при внутрігрупових значеннях

№/№ з/п	H_i	B_k	1-а вікова група (18-25 років), %	2-а вікова група (26-35 років), %	3-я вікова група (36-50 років), %
1	H_1	$B1 - B2$	2,266	-8,237	-7,619
2	H_2	$B1 - B3$	-1,501	-11,082	-10,297
3	H_3	$B2 - B3$	-3,767	-2,845	-2,678
4	Діапазон відхилень різниць при внутрігрупових значеннях		6,033	8,237	7,619

Величини різниць H_i між різними вилученими видами відчуття B_k при внутрігрупових значеннях відрізняються між собою за абсолютною величиною і мають різну знакову спрямованість: позитивну; негативну. Діапазон відхилень різниць при внутрігрупових значеннях вказує на нерівномірність розвитку виділених видів відчуття у менеджерів в різних вікових групах. Найвища нерівномірність розвитку виділених видів відчуття спостерігається в другій віковій групі і складає 8,237 %; найнижча нерівномірність спостерігається в першій віковій групі і складає 6,033%; у третій віковій групі цей показник набуває проміжного значення і складає 7,619%. Нерівномірність розвитку вказує на неоднаковість професійного досвіду в групах різного віку.

Знак U_i , введений нами так само для позначення величини різниць між окремими видами відчуття за середніми показниками при внутрігрупових значеннях, відрізняється від H_i тим, що зменшуване, і від'ємник були поміняні місцями.

Розрахункові величини різниць U_i між різними виділеними видами відчуттів при внутрігрупових значеннях представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Величини різниці U_i між різними вилученими видами відчуття при внутрігрупових значеннях

№/№ з/п	U_i	B_k	1-а вікова група (18-25 років), %	2-а вікова група (26-35 років), %	3-я вікова група (36-50 років), %
1	U_1	$B2 - B1$	-2,266	8,237	7,619

2	U_2	B3 – B1	1,501	11,082	10,297
3	U_3	B3- B2	3,767	2,845	2,678
4	Діапазон відхилень різниць при внутрігрупових значеннях		6,033	8,237	7,619

Аналіз даних говорить про те, що отримані показники U_i за абсолютною величиною рівні значеннями H_i ($|U_i| = |H_i|$), в той час, як знак результату значень U_i порівняно зі значеннями H_i , змінився на протилежний; діапазон відхилень на рівні кожної окремої групи залишився тим самим: максимальний діапазон відхилень спостерігається в другій віковій групі і складає 8,237 %; мінімальний – в першій віковій групі – 6,033%; у третій віковій групі діапазон відхилень набуває проміжного значення і складає 7,619%.

Враховуючи, що значення U_i відрізняється від значення H_i тільки знаком, можна констатувати той факт, що величини U_1 , U_2 і U_3 є дзеркальним відображенням величин H_1 , H_2 і H_3 . Виявлена дзеркальність трактується нами, як можливий перехід з величин U_i у величину H_i , і навпаки; психологічно це означає можливість переходу з одного виду відчуттів в інший вид відчуття, і навпаки. Наприклад: під впливом якого-небудь третього чинника, що знаходиться в зовнішньому середовищі і впливає відповідним чином на психічну сферу менеджера, зорове відчуття може переходити в слухове відчуття, і навпаки, слухове відчуття – в зорове.

З метою встановлення зв'язків між виділеними видами відчуття нами був проведений кореляційний аналіз в кожній віковій групі.

Результати кореляційного аналізу вилучених видів відчуття для усіх трьох вікових груп представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

**Кореляційна матриця вилучених видів відчуття
для усіх вікових груп**

№/№ з/п	Вікова група		B1	B2	B3
1	1 група 18 – 25 років	B1	1,000		
2		B2	0,638**	1,000	
3		B3	0,249*	0,486**	1,000
4	2 група 26 – 35 років	B1	1,000		
5		B2	0,380**	1,000	
6		B3	0,158*	0,661***	1,000

7	3 група 36 – 50 років	V1	1,000		
8		V2	0,496**	1,000	
9		V3	0,158*	0,679***	1,000

Примітка: досить сильні *** кореляційні зв'язки (0,651-0,999); сильні** кореляційні зв'язки (0,301-0,650); ослаблені* кореляційні зв'язки (0,110-0,300).

Аналіз показує, що кореляційні зв'язки між вилученими видами відчуття з віком змінюються. У першій віковій групі (18-25 років) сильні** кореляційні зв'язки спостерігаються між зоровим (V1) і тактильним (V2) відчуттям – 0,380, між тактильним (V2) і слуховим (V3) відчуттям – 0,486; між зоровим (V1) і слуховим (V3) відчуттям спостерігаються ослаблені* кореляційні зв'язки (0,249). У другій (26-35 років) і третій (36-50 років) вікових групах структура кореляційних зв'язків дещо інша, ніж в першій. Між тактильним (V2) і слуховим (V3) відчуттям спостерігаються досить сильні*** зв'язки – 0,661, 0,679; зв'язки між зоровим (V1) і тактильним (V2), а також між зоровим (V1) і слуховим (V3) відчуттям залишаються практично на тому ж рівні, що і в першій групі, і складають 0,380, 0,158 і 0,496, 0,158.

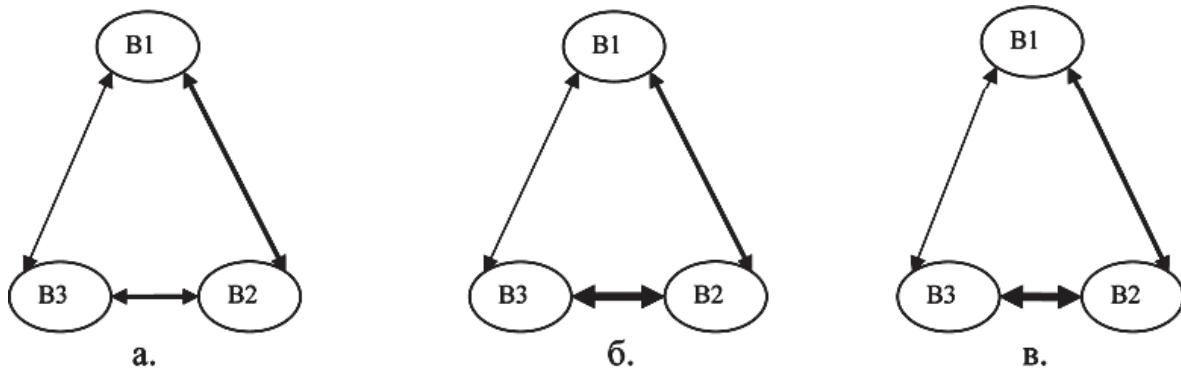
Кореляційний аналіз розкриває взаємозв'язки між вилученими видами відчуття, які організовуються на рівні мозкових структур в результаті інформаційного обміну із зовнішнім об'єктом, і які створюють там інформаційну модель зовнішнього об'єкта в результаті перекодування зовнішньої інформації.

Наявність кореляційних взаємозв'язків між окремими видами відчуття, інформаційний характер, наявність ефекту дзеркальності, все це дозволяє нам розглядати вилучені види відчуття в їх сукупності, як систему відчуття, системоутворюючим чинником якої є отриманий результат.

На рис. 2 представлена структура виділених видів відчуття по усіх трьох вікових групах.

Структура системи виділених видів відчуття в усіх трьох вікових групах однакова і включає три елементи, об'єднаних між собою трьома взаємообернутими зв'язками. Кількісні характеристики зв'язків, які, з точки зору інформаційної моделі, ми розглядаємо як щільність інформаційного потоку, з віком змінюються у бік посилення, збільшуючи цим самим інформаційну місткість системи виділених видів відчуття, яка вписана в загальну систему пізнавальної функції, що реалізовується менеджером на рівні «суб'єкта системи» в результаті інформаційного обміну із зовнішніми «об'єктами-системами».

Рис. 2. Структура системи вилучених видів відчуття :
а – вікова група 18-25 років; б – вікова група 26-35 років;
в – вікова група 36-50 років

Примітка: $\longleftrightarrow$ – дуже сильні*** кореляційні зв'язки; $\leftrightarrow$ – сильні** кореляційні зв'язки; $\longleftrightarrow$ – ослаблені кореляційні зв'язки.

Висновки. Виділені в дослідженнях основні види відчуття, які використовуються менеджером в професійній діяльності, мають позитивну вікову динаміку розвитку, але не однакову для всіх видів.

Динаміка розвитку тактильного і слухового відчуття за віком значно вища, ніж зорового, що пояснюється специфікою розумової діяльності менеджера і накопиченням професійного досвіду.

Результати кореляційного аналізу показують, що саме між тактильним та слуховим відчуттями щільність кореляційних зв'язків у другій і третій вікових групах вища, ніж у першій віковій групі.

Наявність кореляційних взаємозв'язків між окремими видами відчуття, інформаційний характер, наявність ефекту дзеркальності дозволяють розглядати вилучені види відчуття в їх сукупності, як систему відчуття.

Посилення кореляційних зв'язків між окремими складовими системи відчуття вказує на збільшення інформаційної ємкості системи з віком та підвищення ефективності психологічної системи пізнавальної функції, що реалізовується менеджером на рівні «суб'єкт-система» в результаті інформаційного обміну із зовнішнім середовищем.

Список використаних джерел

1. Анохин П. К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем / П. К. Анохин // Принципы системной организации функций. – М., 1973. – С. 5-61.

2. Анцыферова Л. И. Системный подход в психологии личности / Л. И. Анцыферова / [ред. Д. Н. Завалишина, В. А. Барабанщиков] // Принцип системности в психологических исследованиях. – М., 1990. – С. 61-77.
3. Барабанщиков В. А. Системность. Восприятие. Общение / В. А. Барабанщиков, В. Н. Носуленко. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – 480 с.
4. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 270 с.
5. Брушлинский А. В. Культурно-историческая теория мышления / А. В. Брушлинский. – М.: Высшая школа, 1968. – 104 с.
6. Иваницкий А.М. Информационные процессы мозга и психическая деятельность / А.М. Иваницкий, В.Б. Стрелец, И.А. Корсаков – М.: Наука, 1984. – 200 с.
7. Кукарцева М. А. Психологическое отражение как система: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. философ. наук: спец. 09.00.01 «Диалектический и исторический материализм» / М. А. Кукарцева. – Москва, 1963. – 21с.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
9. Ломов А.А. Системность в психологии. Избранные психологические труды / А. А. Ломов; [под ред. В. А. Барабанщикова, Д. Н. Завалишиной, В. А. Пономаренко]. – М.: Изд-во «Института практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 384 с.
10. Маслова Н. В. Ноосферное образование: монография / Н.В. Маслова. – М.: Инст. Холододинамики, 2002. – 338 с.
11. Павлова Е. Д. Сознание в информационном пространстве: монографические исследования: философия / Е. Д. Павлова. – М.: Academia, 2007. – 688 с.
12. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения / К.К. Платонов. – М.: Изд-во Наука, 1982. – 309 с.
13. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М.: АН СССР, 1957. – 327 с.
14. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие / Ю. П. Сурмин. – Киев: МАУП. – 368 с.
15. Штеренберг М. И. Проблемы Бергаланфи и определение жизни / М. И. Штеренберг // Вопросы философии. – 1996. – №2 – С.59.

16. Юзвшин И. И. Основы информатиологии / И. И. Юзвшин. – М.: «Информатиология», Высшая школа, 2000. – 435 с.
17. Энергоинформационные поля функциональных систем / [Ю. Б. Абрамов, В. И. Бодиков, Т. Д. Журавлев и др.]; под ред. К. В. Судакова. – М.: НИИ нормативной физиологии им. П. К. Анохина РАМН, 2001. – 518 с.

In the article there brought the results of researches of the withdrawn kinds of feeling which are the constituent of the system of thinking and which are mostly used in cognitive activity of a manager. It is set that the withdrawn types of feeling, being intersected in corresponding correlations, have a positive age dynamics of development and, by submitting separate elements, are inter se in system intercommunications, due to what structural integrity and activity of the feeling system are provided within the limits of the general system of thought.

Keywords: approach of the systems, feeling, structure, system, intercommunications.

Отримано: 11.10.2012 р.

УДК 159.923

О.М.Немеш

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-РЕКОНСТРУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСОБИСТОСТІ

У статті викладено теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано основні підходи до проблеми прояву і детермінації інформаційно-реконструктивних технологій особистості. Встановлено, що кожен інформаційний процес в його повному вигляді включає: джерело інформації, що породжує сигнали, які несуть деяке повідомлення (відомості); кодування (переклад змісту в умовні знаки) повідомлення для передачі по каналу зв'язку; декодування повідомлення; різні операції по його переробці; видачу повідомлення абонентові.

Ключові слова: інформаційно-реконструктивні технології, особистість, дослідження, детермінація.